Новий документ до старого „спору“.

Небіжчик Пипін назвав колись нечувану кривду, яку від часів Петра В. і доси робить Московщина Україні і яка зводить ся до систематичного руйнованя культури і просьвіти українського народа в імя державної централїзації, дуже делїкатним терміном „Споръ Южанъ съ Сѣверянами“. Чудовий „споръ“, де одна сторона дає, а друга бере, одна вяже, друга не сьміє ворухнути ся! Зовсїм як та наша іронїчна приказка: „Робімо спілку: я не дам нїчого“. До того спору, що не був спором уже тодї, коли в ньому забирав голос Бєлїнський, знаходячи для змагань Українців лише кпини, а для одного з найкращих моментів їх нової історії, для Кирило-Методієвого братства, лише грубу лайку. Та він утратив усякий вигляд спору тодї, коли в дїло вмішала ся адмінїстрація і своїм глиняним пястуком попробувала покласти точку там, де їй не слїд бути.

Ми подали доси в нашім Вістнику не мало документів до того дивовижного спору. Подаємо тепер іще один, сьвіжо надісланий нам із Одеси. Се „докладна́ записка“, по нашому пропамятне письмо, подане одеськими Українцями комітетови мінїстрів по одержаню д-ром Луценком звичайної відмовної відповіди на його просьбу — дозволити на видаванє в Одесї часописи українською мовою. *Редакція.*

До комітету мінїстрів.

У вступній части „Височайшого Указу з 12 грудня 1904 р.“ про пляни до вдосконалення державного ладу висловлено певність, що їм співчувати-ме та частина суспільства, „яка справжнїй поступ вітчини вбачає в підтриманнї державного спокою і в неперестаннім

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

задоволенні народних потреб". Признаючи допомогу найкращим виразом співчуття, ми, інтеліґентні члени українського суспільства, маємо за свій горожанський обовязок звернути увагу Комітета Міністрів на один із тих переступів адміністрацією істнуючого в імперії закону, який підриває силу основних законів, глибоко зачіпає сьвяті й кращі національні почуття українського народу, ображає його вартість, шкодить проґресови вітчини, турбує спокій країни і знищує всяку можність задоволення щоденних потреб народу. Через се і в імя авторітету названого указу, один із пунктів якого наказує: „ужити справжніх способів до охорони дійсної сили закону", надальше істновання сього переступу повинно бути скасоване зараз же. Ми кажемо про заведену від 1863 року практику адміністраційних місць і осіб що до „малорусского язика", який офіціяльно зветь ся у нас „нарічієм", а науково „українським язиком", і до літератури на сій мові.

Перед 1863 роком українське слово було в тих же умовах юридичного і фактичного істновання, як жидівське, польське, німецьке, великоруське, татарське і иньші. Не було воно в виключнім стані і що до державного руського язика. І от у ті часи загального піднесення духа, мисли, самодіяльности й поривання до осьвіти видавано товстий щомісячник „Основу", де друкували ся українською мовою, окрім беллетристики, статї наукового змісту; тоді видавано на тій же мові наукові й духовні твори, брошюри для народу, підручники, переклади, закони. Одначе починаючи з 1863 року, стан української літератури, юридично зостаючись тим же самим, бо попереднїх законів не було скасовано, а нових не видавало ся, раптом, фактично цілком змінив ся. Що-ж таке стало ся? В липні 1863 року адміністрація, з цілком незрозумілих і безпідставних причин, видала про українську мову заборонний циркуляр, зміст якого не має собі виправдання ні в історії, ні в науці, ні в дійсних фактах, ні в потребах житя, ні в державних інтересах. А про те, через сї тілько адміністраційні заходи, з 1863 до 1872 року, хоч цензура й була засипана українськими рукописами і в законї що до української мови не перемінило ся й не прибільшило ся ні цяти, на українській мові була пропущена до друку, та й то якимсь дивом, тілько одна книжка. В 1873 році адміністрація разом чогось помякшала до українського слова, але в 1876 році, знову мимо всяких підстав, видала новий тяжкий циркуляр, частина якого, що до словників та театру,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в 1881 році була одкинена таким-же ціркуляром, і справа в такім вигляді тягнеть ся до сього часу, все залежучи тілько од узглядненння адміністрації, то мякшого, то суворійшого, але однаково незаконного.

Результатом переслідування українського слова було те, що в Росії переклади, наукові й духовні твори на українській мові не виходять друкованими, всї прохання про дозвіл видавати українською мовою часописи, місячники, брошюри, підручники і таке иньше завше приймали сумну долю заборони; адміністрація, сим способом касуючи суспільну й особисту самодіяльність української інтеліґенції в справі осьвіти, літератури, розвитку національних духових сил українського народу і його культури, убиває силу руського народнього духа, занадто потрібну для розвитку й процьвітання вітчини, сама для українського народу нічого позитивного не зробила і в результаті стало ся, що український люд, все більш та більш теряючи з під ніг підстави житя, вироблені й здобуті віками на ґрунті національної природи та історії, страшенно відстав, здичів і побиває своєю темнотою, неписьменністю, деморалїзацією, безкультурністю, занепадом моральности і страшенною несьвідомістю, що стає у всїх чисто справах повною гальмою. А про те за сей самий народ чужосторонні мандрівцї уже в 17 віцї писали захватні похвали його звичайности, гуманности, культурности, письменству, релїґійности, чемности й громадянству (див. наприк. „Путешествіе Антіохійск. Патріарха Макарія“, Москов. вид. 1897 р., де пишеть ся про український народ саме в рік його приєднання до Москви). А про те сей самий народ колись став джерелом осьвіти для Великоросів.

Що до українських письменників, то дякуючи особливим умовам, витвореним ціркулярами адміністрації, вони примушені були перенести свою літературну діяльність, коли хто не замовк, до Галичини, де розвинула ся, зміцніла й істнує зараз (нинї) статочна українська література, що звернула на себе своєю солїдністю увагу Англичан, Нїмців, Французів і иньших культурних народів. У Галичинї видаєть ся до 20 українських часописей, видають ся журнали й наукові видання, які дали можність деяким авторам зробити ся членами Російської Академії Наук. Але все те для російського Українця заборонений плід, і заборонений не за зміст, а за українську мову. І на наш сором перед закордонними людьми, тодї, як із Галичини до нас не сьміє дійти нї жаден утвір на укра-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

їнській мові, видання на великоруській і російській державній мовах друкують ся в Галичині вільно. Очевидячки, адміністрація сама добачала, що з такими заходами, без сумніву шкодливими для вартости російської держави і симпатій до неї, краще не обявляти ся перед культурним сьвітом, і через те не оголосила своїх циркулярів, а зробила їх секретними.

Не може бути суперечок, що такі циркуляри стоять в основній суперечі не тілько з народніми, але й з державними інтересами. Вчиняти людині не вість скілько страждань і позбавлень та шкод за те тілько, що вона родила ся Українцем, а не Великоросом, не Жидом, не Поляком, не Німцем; позбавляти Українця за се дарунків своєї духової природи й можливости розвинення їх; убивати його рідне слово і національний дух винародовленням, плюндрувати його культуру, руйнувати його рідне житя і не давати нічого, гідного замістити, бо таке заміщення неможливе по самій природі річий; витворювати незадоволених своїм станом і примушувати шукати пристановища для задоволення своїх вищих потреб душі і розвинення народнього духа в чужій державі — хиба таке розпорядження не стоїть у повній суперечі з державними інтересами і хиба для того український народ по добрій волї вчинив великий акт 1654 року? Вийшло, що український народ, що всї часи прямував до братерського житя з Великоросами, трактуєть ся адміністрацією мов пасинок у державі, повинний пробувати у свого брата в духовім рабстві.

Лишивши з боку ту арґументацію проти істновання подібних розпоряджень що до слова, яка визнана всїм культурним сьвітом за аксіому і зробила ся елементарно безперечною, бо сеї арґументації наша адміністрація не вважає для себе обовязковою, ми спинимось тілько на тих арґументах, досконалість яких для адміністрації обовязкова.

Переглянувши весь цензурний статут, ми не знайшли там ні жадної статї закону, щоб у чім будь перемінила стан українського слова, який був до 1863 р. А що закон не теряє своєї сили, поки його не відмінить новий закон (ст. 72 т. I.), а нового закона в порядці 54 і 57 ст. т. I. не було видано, то сучасний безправний стан українського слова можна пояснити тілько виключно розпорядженнями адміністрації. Але-ж новий юридичний стан українського слова після 1862 року поміж иньшими мовами в Росії міг утворити тілько новий закон. Такого значіння цірку-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лярні розпорядження адміністрації не можуть мати, по силї 54 та 51 ст. т. I., яка виголошує, що: „ніяке місце, або уряд у державі не може само поставити нового закона... мимо ствердження самодержавної власти“. Таким же станом відкидаєть ся і попереднїй закон (ст. 72 і 73). До сього треба ще додати, що по силї 57 ст. I т. всї закони обовязково оголошують ся. А циркуляри про українське слово навпаки, вказаних законів, із 1863 року стали прикладати ся як справжні нові закони.

Отсї циркуляри відкинули од Українців і силу 45 ст. I ст., де сказано: „свобода віри дозволяєть ся не тілько християнам чужосторонніх ісповідань, але й Жидам, і Магометанам, і ідолопоклонникам, щоб усї народи, які мешкають у Росії, славили Бога всесильного ріжними мовами“, бо дякуючи вище вказаним циркулярам про українську мову, Українців поставлено в імперії в гірше становище, ніж ідолопоклонників: Українцям заборонено мати на рідній мові навіть сьвяте Євангеліє! Се вже має вигляд переслїдування зрозумілого народови і дорогого християнам слова божого!

Безперечно, виконання сих циркулярів у корені підрізує силу 47 ст. основ. законів, в якій говорить ся, що: „держава Російська основуєть ся на твердих підставах позитивних законів, установ і статутів, що виходять од самодержавної власти“, бо справдї виходить, що український народ в його природно-ріднім духовім і культурнім житю кермуєть ся не законом, а циркулярами адміністрацийної власти, виданими секретно по її вподобі. Очевидно адміністрація вже сим самим ламає силу 47 ст. Основних законів, у якій пишеть ся як раз про непохитність, непорушність і позитивність законів. Практика подібних циркулярів підкопує авторітет як раз тих самих законів, у яких трактуєть ся й про „самодержавіє“. Із усього отсього стає цїлком ясною вся незаконність і неконсеквенція вказаних циркулярних адміністративних розпоряджень, а коли се так, то для чого-ж вони істнують і виконують ся над українським народом ще й до сього часу? Чи можна бути певним у непорушности й силї закону в імперії в загалї, коли практикою циркулярів порушаєть ся і відміняєть ся сила навіть основних законів, через що многомілїоновий український народ силою циркулярів зробив ся переслїдуваним у своїй Російській державі і мусить для задоволення своєї найважнїйшої потреби, а то — потреби національного духа, обертати ся до ласки

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сусїдньої держави. А коли теряє український народ, то теряє й Росія, бо більша сума залежить від величини складників.

Але сього ще мало. По силї 42 (40 та 41) ст. т. І. верховна власть у Росії, в особі імператора, призначена бути оборонцем і охоронником у державі доґматів християнської віри, правовіря і всякого церковного ладу. З сього ясно, що адміністрація повинна робити в дусї й напрямі сього закону (т. III ст. 180, прил. 5 основ. зак.). Справдї-ж виходить, що циркулярами про українську мову адміністрація повела свою діяльність навпаки законам.

Про язики і всякі мови релїґійна наука висловила ся цїлком ясно, але як раз на перекір циркулярам. В гол. II. Дїяння сьв. Апостолів, де пишеть ся про схід Духа сьвятого, сказано, що „ісповнились усї Духом сьвятим, і почали розмовляти иньшими мовами“, і „чув кожен, що вони говіркою їх розмовляють“ (ст. 4—6). Всї, хто чув, здивували ся й питались: „Як же се чуємо кожний власну говірку свою, в якій родились?“ (ст. 8). Апостол Петро пояснив їм, що се од Духа сьвятого (ст. 14).

Після всього отсього заборона якої-б там не було мови чи говірки („в якій родились“) чи не буде тією хулою на Духа, за яку Христос призначив найбільшу кару („не простить ся“ сьв. Лука, гол. 12, ст. 10)? Апостол Павел, котрий сказав, що все написане ним, „се заповіді Господні“ (І Послання до Корин., гол. 14, ст. 37), в своїм посланні наказує християнам дбати про „духовне“, про дарунки духа, велить обертати ся до людий на їх рідній мові, щоб зрозумів і невчений, і дякує Бога за те, що Він дав йому можність говорити на рідних людям мовах (І Послання Ап. Павла до Корин. гол. 14). Нарештї навіть занехаяння того, що людинї дав Господь, по науцї сьв. письма буде суворо покаране (Мат. гол. 25, ст. 13—30, І Посл. до Тимофея гол. 4, ст. 4, гол. 5, ст. 8, І Посл. до Фессалоникійцїв, гол. 5, 19, 20 і иньші місця).

Тепер же, коли язики і говірки, по науцї християнської віри, се дарунки божі, про які релїґія приказує дбати; коли по 45 ст. основ. закон. дозволено кожному народови славити Бога на рідній мові; коли Верховна Власть по 40—42. ст. основ. зак. повинна бути оборонцем і охоронником навчання християнської віри; коли по 47 ст. основ. зак. народ у своїм житї повинен правувати ся „на твердих підставах позитивних законів“, то яким же робом можна далї терпіти нї на чім окрім самоволї не засновану

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

хистку практику секретних ціркулярів адміністрації проти слова многомілїонового українського народу, яка істнує в повній силї й до сього часу, наперекір законови, наперекір релїґії, наперекір указови 12 грудня 1904 року? Тілько з непорозуміння. Дальші-ж уживання вище вказаних ціркулярів, після сього, коли, як доведено, неможливим було-б видати навіть закон подібного змісту, бо в їм вийшла-б корінна суперека одних статий із другими, себто самонеґація, чого не може бути в законї, треба зараз же скасувати. Наведені проти сих ціркулярів докази взято з того арсеналу, одкидати силу і дійсність якого адміністрація не має права, і дальше виконання вказаних ціркулярів уже мало-б вигляд, ніби адміністрація має для себе не обовязковими нї основні закони, нї велїння релїґії.

Ми хлопочемось про невелику справу: щоб усї адміністраційні розпорядження, які ставлять українське слово у виключне становище поміж иньшими мовами в імперії, були скасовані, щоб замісь самоволї прикладав ся дійсний, гуманний, твердий і відомий закон, і щоб українське слово мало в Росії ті-ж права на істнованнє й розвиток, які мають жидівське, німецьке, польське, татарське, великоруське і иньші; щоб Українцї в своїй російській державі не почували себе пасинками і не були-б примушені шукати живої води обертаючи ся до ласки Австрії, як водить ся зараз, не вважаючи на всї адміністраційні заборони. Бо природи нічим не можна побідити і „не впусти її в двері — вона вірветь ся в вікно.“ Факт розвитку української мови, на якій тепер в Австрії в двох університетах деякі професори викладають науку, на якій видають книжки наукового змісту, ріжні часописи, місячники, підручники і таке иньше, доказав се з твердою і ясною певністю.

А справжнїм державним діячам треба бути далекозорими, рахувати ся з фактами і сприяти розвиткови духових сил народностий, які населяють і складають державу, бо сума завше залежить од величини складників і духова убогість народностий держави робить державу вбогою, безславною і не здібною для міцного самостійного істнування.

Забороняти, перечити і руйнувати легко, але-ж така неґативна діяльність і доводить справдї до розвалення державного спокою й ладу.

Одеса, 15 січня, 1905 року.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-01 20:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067880721
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google